

MED KNJIGAMI

OTON ŽUPANČIČ, ZBRANO DELO — PRVA KNJIGA

Josip Vidmar dobro pravi, da je v sami zamisli zbranega dela nekaj nepietetnega, da pa vendarle po drugi strani ta zahteva izvira iz pietete do velikega pesnika. Pa tudi nekaj nelogičnega je spraviti živo umetnost v arheološki kalup kritične izdaje. Saj stoji poet še ves živ pred nami, njegova sloka, nekoliko upognjena postava z živimi očmi in melodično zategnjeno govorico se povračata pred naše oči že ob samem njegovem imenu. Župančičeva poezija je še del neposrednega slovenskega življenja, čeprav so že redki ljudje, ki hranijo doma prve tiske »Čaše opojnosti« ali »Samogovorov«. »Lahkih nog naokrog« nima pravzaprav nihče. V knjigarnah bi rad kupil Župančiča — toda Glazerjevi izdaji sta razprodani, druge seveda že davno prej. Ponudijo ti kritično izdajo, sedem do osem zvezkov, takole v petih letih...

Vendar tu ni pomoči. Župančičevo delo je zaključeno, po svoji pomembnosti pa nesporno tako, da mu gre v besedni umetnosti Slovencev mesto takoj ob Prešernovem in Cankarjevem opusu. Po svoji izredni in za naše razmere nenavadni mnogovrstnosti pesniških motivov ter po svoji miselni odzivnosti na probleme sveta in človeka pa je Župančič v slovenskem slovstvu centralna osebnost, naš prvi in največji književnik. Klasik je in sprijazniti se mora tudi z neogibno usodo vseh klasikov, da spravijo ljudje njihovo delo v debele, lepo vezane zvezke »zbranih del« in ga opremijo ter obteže z učeno razlago in opombami. Res nekaj v bistvu nepietetnega in nelogičnega, toda vse to izvira vendarle iz pietete do velikega pesnika in iz logike kulturne rasti, ki ji je tudi on oče.

Prvi od urednikov Zbranega dela, Josip Vidmar, podaja v uvodu k Opombam na kratko in preprosto pregled dosedanjih izborov iz Župančiča. Posebej se ustavlja pri »Delih« v štirih oziroma petih zvezkih, ki jih je sam uredil, in zanimivo ter skrbno poroča o problematiki, ki se je pokazala pri redakciji zlasti prvega zvezka, to je razširjenih »Mladih potov«, in o Župančičevem sodelovanju pri redakciji. Sedanje Zbrano delo pa ne sme biti samo izbor, četudi bi bil še tako popoln in široko zajet. Tu je treba natisniti vse; iz manj pomembnega in celo nepomembnega se bodo toliko boljše odražali centralni umotvori. Objavljene bodo Župančičeve zbirke kot celote: Čaša opojnosti, Čez plan, Samogovori, Mlada pota s popravljenimi pesmimi iz prvih treh zbirk, V zarje Vidove, Zimzelen pod snegom; dalje otroška poezija, drame, proza in pisma. Poleg pesniških zbirk bodo objavljene še vse »nezbrane pesmi«, to je pesmi, raztresene po raznih revijah in knjigah, ter vse neobjavljene pesmi iz rokopisov. Isto velja za dramatiko in prozo ter z majhnimi, razumljivimi izjemami za pisma. Zbrano delo bo torej predstavljalo vsega Župančiča in tako prvič omogočilo profil tega velikega pesnika skozi vse plasti njegovega duha.

Od prevodov namerava izdaja objaviti vse prevode pesmi in krajših pesniških tekstov. Priznati moramo, da nastajajo tu raznovrstne težave. Župančič ni le izvrsten pesnik, kadar ustvarja sam, ampak tudi kadar prevaja. Če objavim njegove prevode iz Puškinove in Goethejeve lirike, bi želel videti še Dantejev peti spev in lirične partije Shakespearovih dram pa premoj-

strskega Cyranoja in klasično udržanega Tartuffa. S tem pa ne pridemo daleč. Zato bo zanimivo videti, kakšno mejo bosta potegnila urednika v konkretnih primerih. Vsekakor pa bi v zbrano delo sodila popolna bibliografija Župančičevih prevodov. Na ta način bo objava odprla široka vrata v umetniško snovanje izven neposredne ustvarjalne sfere in bo nekak pendant k pismom in perifernim zapiskom. Pesnikova podoba bi se nam potemtakem odkrivala v naslednjih krogih: pisma in zapiski, prevodi proze, proza, prevodi dramatike in poezije, dramatika, pesniški koncepti, posamezne pesmi, pesniške zbirke.

Dušan Pirjevec, drugi urednik Zbranega dela, ki nosi tudi težo podrobne skrbi za tekstno podobo in opombe, navaja najprej na kratko rokopisno gradivo, ki je za izdajo na razpolago, in podaja načela splošne ureditve in pa redakcije samih tekstov. Nato v zelo obširnem komentarju izvrstno prikaže nastajanje obeh prvih zbirk, to so: Čaša opojnosti in Čez plan, ter reproducira vsakokratne ocene v naši javnosti. Ob posameznih pesmih navede bibliografske podatke, skuša ugotoviti čas nastanka in okolnosti, ki so s pesmijo v zvezi; končno govori še o redakciji teksta in morebitnih variantah. Za obema zbirkama slede Nezbrane pesmi iz let 1894—1904. To so pesmi, ki jih je Župančič objavil v raznih revijah, a jih ni sprejel v nobeno zbirko. Slede Neobjavljene pesmi iz istega razdobja. Otroške pesmi so tu izpuščene in bodo prišle na vrsto kasneje. Medtem ko je objava obeh zbirk sama po sebi enostavna, pa nastajajo pri nezbranih pesmih in neobjavljenih pesmih težave. Urednik se je odločil, da bo obe skupini razdelil v cikle, ki so deloma vsebinski, deloma pa kronološki. Študij pesnikovega razvoja je s tem gotovo olajšal in je postopal pravilno. Seveda so vedno možna subjektivna merila, kaj sodi v to in kaj v ono skupino. Objektivnost pa je podana s popolnostjo objave.

Prvi zvezek Župančičevega Zbranega dela predstavlja torej vsekakor solidno in vestno knjigo. S stališča slovstvene zgodovine ji ni kaj oporekati in v ostalo serijo Zbranih del slovenskih pesnikov in pisateljev se dostojno uvršča. Resnejše pomisleke pa imam pri tekstni redakciji izdaje. Ne morem se na tem mestu spuščati v obširnejše dokazovanje teze, da je tekstno kritična izdaja Župančiča potrebna, da pa Zbrano delo te tekstno kritične izdaje ne prinaša. Omejil se bom na najnujnejše in najbolj splošne ugotovitve.

Slovit je Cankarjev stavek, da naj se tiska vse tako, kakor je napisal on sam, do zadnje vejice. Naloga tekstno kritične izdaje je, da poda bodisi celotno delo nekega avtorja bodisi posamezne skupine tega dela v celotni podobi tekstnega razvoja. Upoštevati je treba vse rokopise in vse prve tiske oziroma »zadnje redakcije« besedil v tisku. Navedene morajo biti vse tekstne variante. Urednik Zbranega dela — ki se v tem ne razlikuje od prakse ostalih urednikov v seriji klasikov — je prilagodil pravopis tekstov »z vso pozornostjo in odgovornostjo« današnjim zahtevam, toda samo kjer to dovoljujejo rima, ritem in blagoglasje stiha (stran 321). Pri tem je kajpak možno, da prevlada subjektiven faktor na to ali ono stran. Mnenja sem, da bi bilo najbolje uporabiti običajno prakso tekstno kritičnih izdaj in obdržati v tekstu brez izjeme avtorjev pravopis, sodobni popravek pa po potrebi navesti v opombah. Možen je tudi kompromis, da gre v opombo avtor, redaktor pa v tekst. Nemogoče pa je popraviti pravopis na nekaterih mestih, na drugih pa ne — in pri tem opustiti potrebne navedbe korektur.

Isto velja posebej za ločila. Urednik sam pravi, da je pri liriki ločilo zelo važna stvar in da je imel pri redakciji veliko težav. Ni se hotel držati nobenega strogo slovniškega pravila in je ločila skrbno in smiselno redigiral. Na ta način seveda ni mogoče govoriti o tekstno kritični izdaji, kjer je važna vsaka vejica. Če je Župančič ločila izpreminjal, jih ne sme tudi urednik. Objaviti mora variante ločil, ki jih ni sprejel v tekst in to je vse. Naj navedem samo dva primera: »Stari Kiš« ima konec sedme kitice (stran 101) v ZD klicaj, v izdaji Čaše opojnosti iz leta 1899 pa vprašaj. Logičen je res-da klicaj — saj imam še sinka! — toda zelo zanimiva je varianta z vprašajem — saj imam še sinka? — ki kaže na Kiševo zmedeno in vedno negotovo nihajočo podzavest. V pesmi »O suši« (stran 159) je narekovaje na koncu prvega in na začetku drugega verza urednik črtal in je to v opombah navedel. Črtal pa jih je samovoljno in na škodo pesmi. V izdaji Čez plan iz leta 1905 stoji pravilno: 1 »Piv, piv, piv« in »rega, rega,« / 2 »daj nam Bog dežja!« / 3 Pivka prosi, žaba prosi / 4 in procesija. Kajti prosilci za dež so trojni in ne dvojni. Mimogrede — dosledno bi bilo, da bi urednik začel tretji verz z malo začetnico!

Urednik je dodajal v Neobjavljenih pesmih tudi naslove, ker je smatral, da tako zahteva logika. Mnogo bolje pa bi storil, če bi pesmi pustil, kakršne so — ene imajo naslov, druge so pač brez njega. Župančič je pesmi brez naslova tudi objavljaj in to nikogar ne moti. Urednik je s takim postopanjem dosegel samo to, da se je tudi v podrobnosti še bolj oddaljil od tekstno kritične izdaje. Problem pri neobjavljenih pesmih pa je še težji in večji. Kaj spada med neobjavljene pesmi? Ali samo celotne, dokončne pesmi ali tudi fragmenti in koncepti bodočih pesmi? Urednik se je odločil, da bo objavil predvsem celotne pesmi. Tako pridemo do čudnega paradoksa, da se nekateri Župančičevi večji teksti pojavljajo med urednikovimi opombami — n. pr. pesem »Prodal sem ...« na strani 375 ob komentarju k eni skupni pesmi v zbirki Čaša opojnosti, fragment »Sedaj pa k batjuški ...« na strani 428 ob komentarju k Manom itd.

Tekstno kritična izdaja se je razblinila in je izginila. Popravljan je pravočopiš, spreminjana so ločila, dodani so naslovi, variante so samovoljno objavljene ali pa tudi ne, zbrano delo ni več »zbrano«. Vprašanje pa nastane, ali je urednik tekstno kritično izdajo tudi hotel in ali je ta sploh potrebna. Zdi se mi, da urednik pojma tekstno kritične izdaje ne upošteva s potrebno preciznostjo. Od ponesrečene Kidričeve »kritične in popolne« izdaje Prešerna, ki je pomenila za izdajanje slovenskih pesniških tekstov nekakšno normo v našem slavističnem svetu, se pojmi o nalogah tekstne kritike pri nas niso izpremenili. Uredniki v Zbranih delih slovenskih pesnikov in pisateljev so napravili kompromis med literarnozgodovinsko in med tekstno kritično izdajo. V prvi smeri so dosegli odlične uspehe, v drugi pa so dokaj odpovedali. To je tudi razumljivo, saj Zbrana dela, ki jih izdaja Državna založba Slovenije, tudi ne morejo biti zamišljena kot tekstno kritične izdaje. Ker pa vlada v tem oziru med našimi slavisti nejasnost, dobivamo v tej seriji izdaje, ki v mnogem predstavljajo ta škodljivi kompromis med eno in drugo smerjo izdajanja. Mnogo bolje bi bilo, da bi o tekstno kritičnih izdajah v tej zvezi sploh ne govorili. Seveda pa je težko upoštevati enaka merila za vse primere. Nekateri slovenski pesniki nedvomno že potrebujejo tekstno kritično izdajo. Možno je, da se ta priredi posebej, ne oziraje se na slovstveno kritično izdajo dela istega pesnika v seriji Državne založbe. Za naše razmere pa je morda še enostavneje

oba principa združiti in res podati že v sami slovstveno kritični izdaji tudi ves aparat, ki spada k tekstno kritični ediciji. Ivan Cankar že ima Zbrane spise, ki jih je uredil Izidor Cankar, in ima Izbrano delo, ki ga ureja Boris Merhar. Kakšen smisel bo imelo novo Zbrano delo v naši seriji, če ne bo istočasno, ko bo slovstvenozgodovinsko izpopolnjeno, še tudi tekstno kritično? Prešeren ima že kar lepo število raznih »popolnih izdaj«. Toda razen malih izjem za posamezne skupine pesmi pri I. Grafenauerju in A. Žigonu ni niti ena izdaja dozdaj podala rokopisnih variant, s katerimi pa se bo študij Prešernovega pesniškega jezika šele lahko zares pričel. Nobene izjeme pri tem ne pomeni tudi Glazerjeva izdaja Prešernovih nemških pesmi z Župančičevimi prevodi pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti.

Kar velja za Prešerna, velja tudi za Župančiča. Osrednji pesnik slovenske moderne je po Dalmatinu in Prešernu največji tvorec slovenskega jezika, vsekakor pa je najpomembnejši tvorec slovenskega pesniškega izraza. Študij te strani Župančičevega genija pa bo možen samo na osnovi resnične tekstno kritične izdaje. Taka izdaja bi pokazala razvoj vsake posamezne pesmi, razvoj Župančičevega pravopisa skozi pol stoletja, genezo njegove metaforike, njegovo muzikalnost, ritem, prehod iz impresionizma v moderno klasiko itd. Če pa tekstno kritična izdaja ne obstaja, se znanstveni delavec ne more in ne sme zanesti na samovoljno podobo pesnikovega teksta v Zbranem delu in mora seči spet znova sam po rokopisih in prvih tiskih — z drugo besedo: velik del znanstvenih analiz slovenske poezije zaradi pomanjkanja tekstno kritičnih izdaj sploh ni možen.

Urednika Župančičevega Zbranega dela torej najbrž nista imela pred očmi tekstno kritične izdaje. Če bi svoje napore usmerila tudi na to stran, bi slovstvenozgodovinska izdaja dobila s tem še nekak aneks tekstno kritičnega aparata. Ta bi dalje še sam lahko razpadel v dva dela: aparat A bi podal prave variante, aparat B pa variante ločil, akcentov, napak itd. Če bi se za tekstni aparat uporabljale sigle, kot je to v edicijski tehniki navada, bi mnogo dolgoveznih opisovanj »avtorjevih sprememb in popravkov« v opombah odpadlo. Opombe bi torej s popolnostjo po svojem obsegu bistveno niti ne narastle. Šele na ta način pa bi mogli govoriti, da nam Zbrano delo prinaša res vsega Župančiča in res samo Župančiča.

Jože Kastelic

VLADIMIR BARTOL, TRŽAŠKE HUMORESKE*

V sodobni slovenski literaturi skorajda zastoj iščemo humorja, satire, groteske in komedije. Dolgo desetletje po letu 1945 nam namreč ni podarilo skoraj nobenega pomembnejšega leposlovnega dela, ob katerem bi lahko ugotovili, da se je v naši literaturi in v našem literarnem ustvarjalcu znova obudil, in to na kvalitetni ravni, smisel za satiro, ironijo in humor. Vzrokov za tako stanje je več, in prav gotovo ne leži vsa odgovornost na literarnem ustvarjalcu. Zatorej ni nič nenavadnega, če vsak novi poizkus na tem najbolj zanemar-

* Vladimir Bartol, Tržaške humoreske. Str. 188. Ljubljana, Cankarjeva založba 1957. Besedo o Tržaških humoreskah napisal Božidar Borko, ilustracije Bogdan Grom, oprema Nadja Furlan.